

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Állam és Jogtudományi Doktori Iskola

JOGORVOSLATOK AZ UNIÓS JOG TAGÁLLAMI BÍRÓSÁGOK
ÁLTALI MEGSÉRTÉSE ESETÉN
MILYEN SZEREP JUT A KÖBLER-ELVNEK?

Varga Zsófia

A doktori értekezés tézisei

Budapest, 2016

A kutatás háttere

Az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban EUB) 2003. szeptember 30-án kihirdetett, Köbler-ügyben hozott ítéletével (C-224/01, ECR, EU:C:2003:513) kimondta, hogy a tagállam köteles megtéríteni a kárt, amelyet a tagállami végső fokon eljáró bíróság uniós jogot sértő ítéletével a feleknek okoz. E kárfelelősség feltételei lényegében megegyeznek a tagállami kártérítési felelősség általános feltételeivel, vagyis a megsértett norma az egyén számára jogokat kell, hogy biztosítson, a jogsértésnek kellően súlyosnak kell lennie, illetve közvetlen okozati összefüggés kell, hogy fennálljon a jogsértés az elszenvedett kár között. E feltételeket az ítélkezési tevékenység sajátosságaira tekintettel az EUB annyiban szigorította, hogy a jogsértést abban az esetben tekinti kellően súlyosnak, ha a bíróság az alkalmazandó jogot nyilvánvaló módon hagyta figyelmen kívül.

Mivel az uniós jognak nincs saját kikényszerítési eszköztára, az uniós előírások érvényesítésében a nemzeti szabályozásra kell támaszkodnia. Ez azzal jár, hogy a tagállami kárfelelősséget is a nemzeti bíróságok előtt, a nemzeti eljárási szabályok alapján lehet érvényesíteni. Ennek során nehézséget jelent, hogy a nemzeti jogrendszerekben a bírósági jogkörben okozott kár megtérítésére szűk körben van lehetőség. Ennek következtében a tagállami szabályok alapján a Köbler-elvre hivatkozva kártérítést kérni a gyakorlatban sok esetben vagy egyáltalán nem, vagy csak nagyon szigorú feltételek mellett lehet.

Ugyanakkor az EU jog megsértése esetén fennálló tagállami kárfelelősséget mint jogorvoslatot közvetlenül az uniós jog írja elő. Ezért a károsult személyeknek biztosítani kell a lehetőséget, hogy az uniós jogra hivatkozva érvényesítsék kártérítési igényüket, függetlenül a nemzeti jogokban meglévő korlátozásoktól. Ez azt jelenti, hogy a Köbler-elv alapján előterjesztett kereset esetén az eljáró nemzeti bíróságnak mellőznie kell tennie a felelősség érvényesítését akadályozó nemzeti szabályok alkalmazását. Ez azért is különösen fontos, mert az EUB ítélkezési gyakorlata értelmében a Köbler-felelősség az egyetlen, uniós jog alapján általános érvennyel rendelkezésre álló jogorvoslat arra az esetre, ha az EU jog megsértése a tagállami végső fokon eljáró bíróság ítéletéből ered.

A kutatás célkitűzései

Az EUB ítéletének kihirdetése óta számos tanulmány született az uniós jog nemzeti bíróságok általi megsértése esetén fennálló kártérítési felelősségről. Ennek ellenére azzal a kérdéssel kevesen foglalkoztak, hogy a Köbler-ügyben kimondott, sokszor kritizált elvet mennyiben és hogyan érvényesítik a nemzeti bíróságok. Több szerző előrevetítette, hogy a Köbler-felelősséget a gyakorlatban nem fogják alkalmazni, azonban az doktrína megfogalmazása óta eltelt több, mint tíz év alatt nem született tanulmány ennek vizsgálatáról.

Ez a dolgozat a Köbler-elv gyakorlati érvényesüléséről, hatásáról és jövőbeni alkalmazási lehetőségeiről szól. Az elv gyakorlati alkalmazását azonban nem csak a

kártérítési felelősség szabályai, hanem az azt körülvevő jogi szabályozási környezet is befolyásolja. Erre tekintettel a dolgozat a Köbler-felelősséget az uniós jog tagállami bíróságok általi megsértése esetére rendelkezésre álló egyéb jogorvoslatok kontextusában vizsgálja.

Egyrészt, a dolgozat a felelősség gyakorlati érvényesítésével kapcsolatos kérdéseket vizsgál, úgy mint: Mennyiben érvényesítik a gyakorlatban a Köbler-doktrínát a tagállami bíróságok? Mi a Köbler-elv gyakorlati funkciója?

Másrészt, a dolgozat a kártérítési felelősséget a jogorvoslatok rendszerében vizsgálva az alábbi kérdésekre keres választ: Helyettesíthető-e a kártérítési felelősség más jogorvoslattal? Mennyien szükséges a jogorvoslatok egységesítése az EU-ban? Az uniós vagy a tagállami jognak kell-e meghatároznia az uniós jog tagállami bíróságok általi megsértése esetén rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőségeket? Mi a hatékony bírósági jogvédelem követelményéből adódó minimális elvárás e tekintetben?

Harmadrészt, a dolgozat kitér a Köbler-elv elméleti kérdéseire és vizsgálja annak jövőbeni alkalmazási lehetőségeit. E tekintetben az alábbi kérdésekre keres választ: A kártérítési felelősség alapja az uniós jog anyagi szabályának téves alkalmazása, vagy pedig az előzetes döntéshozatali kérelem előterjesztésére vonatkozó kötelezettség megsértése? Milyen esetekben lehet a jogsértést kellően súlyosnak tekinteni? Fennáll-e kártérítési felelősség önmagában az előzetes döntéshozatali kérelem előterjesztésére vonatkozó kötelezettség megsértése esetén? Elképzelhető-e a jövőben a kártérítési felelősség kiterjesztése az alapjogi jelentőségű eljárási szabályok, így például a tisztességes eljáráshoz való jog megsértésére?

A vizsgálat alapvető célja annak megértése, hogy mi a Köbler-felelősség gyakorlati szerepe az uniós jog tagállami bíróságok általi megsértése esetén igénybe vehető jogorvoslatok komplex rendszerében.

A dolgozat felépítése

Az első fejezet a bevezetés, amely a dolgozat céljával, a kutatás módszerével, és a dolgozatban használt terminológiával összefüggő kérdéseket tisztáz.

A dolgozat második fejezete összefoglalást nyújt az uniós jog érvényesülésének és alkalmazásának szabályairól; emellett röviden bemutatja és az EU és a tagállamok közötti, az eljárási és jogorvoslati szabályok meghatározására vonatkozó hatásköri előírásokat.

A harmadik fejezet témája a Köbler-doktrína gyakorlati alkalmazása. E fejezet három részből áll; az első rész az EUB vonatkozó ítélkezési gyakorlatát mutatja be. A második rész a Köbler-felelősség tagállami alkalmazásával foglalkozik. Ennek keretében először áttekinti a bírósági jogkörben okozott kár megtérítését korlátozó előírásokat a tagállami jogokban. Ezt követően harminc ítélet feldolgozásán keresztül tagállamonként elemzi a rendelkezésre álló releváns ítélkezési gyakorlatot annak vizsgálata érdekében, hogy e korlátozó szabályokat a nemzeti bíróságok az uniós jog megsértésére hivatkozva előterjesztett kérelmek esetén is alkalmazzák-e. A fejezet arra vonatkozó

következtetésekkel zárul, hogy milyen eredménnyel tudták a felek érvényesíteni az uniós jog bíróság általi megsértése esetén fennálló tagállami kárfelelősség szabályát a 28 tagállamban 2003 és 2016 között. Ennek keretében a harmadik rész értékeli a Köbler-doktrína gyakorlati szerepét az uniós jog hatékony érvényesítésében és az egyének uniós jogból eredő jogainak biztosításában.

A negyedik fejezet a kártérítési felelősséget az uniós jog bírósági megsértése esetén rendelkezésre álló jogorvoslatok rendszerében vizsgálja. Ennek keretében rámutat, hogy a Köbler-felelősség nem az egyetlen rendelkezésre álló jogorvoslati eszköz az uniós jogot sértő ítéletek ellen. A fejezet öt részből áll, amelyből az első három egy-egy alternatív jogorvoslatot mutat be. Az első jogorvoslat a Francovich-felelősség, azaz a tagállami jogalkotó vagy végrehajtó szervek mulasztása miatt előterjesztett kárigény. E jogorvoslat igénybevétele a Köbler-felelősség helyett abban az esetben lehetséges, ha az uniós jog megsértésével okozott kár egyszerre több tagállami szervnek is felróható. A második alternatív jogorvoslat a per újratárgyalása azon az alapon, hogy a jogerős ítélet ellentétes az EU jogával. A harmadik jogorvoslat az alkotmányjogi panasz annak alapján, hogy az uniós jogot sértő ítéletet hozó tagállami bíróság eljárása ellentétes a nemzeti alkotmányban biztosított tisztességes eljáráshoz vagy törvényes bíróhoz való joggal. Ez a jogorvoslat az uniós jog megsértésével összefüggésben arra hivatkozva alkalmazható, hogy az alkotmányos szabályok sérelmét az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésére vonatkozó kötelezettség megsértése okozta. A negyedik fejezet negyedik része további, nem általánosan alkalmazott, hanem egyes tagállamokban ismert jogorvoslatokat mutat be. Az alternatív jogorvoslatok elemzése keretében a dolgozat bemutatja a törvényi szabályozást és az ítélkezési gyakorlatot, valamint elemzi e jogorvoslatok Köbler-felelősséghez való viszonyát; ezt követően pedig azt vizsgálja, hogy a jogorvoslat a Köbler-felelősséggel legalább egyenértékű egyéni jogvédelmet biztosít-e. E fejezet annak elemzésével zárul, hogy az uniós jog tagállami bíróság általi megsértése esetére biztosított jogorvoslatokat az uniós vagy a tagállami jognak kell-e meghatározni. E tekintetben az ötödik rész arra is választ keres, hogy az uniós jog konkrét jogorvoslatot (ez esetben a Köbler-felelősséget) ír-e elő, vagy pedig általában véve a jogvédelem azon szintjét határozza meg, amelyet a tagállamoknak az uniós jog megsértése esetén biztosítaniuk kell.

Az ötödik fejezet a Köbler-felelősség elméleti kérdéseivel és jövőbeni alkalmazási lehetőségeivel foglalkozik. E fejezet három részből áll. Az első rész az „alkalmazandó jog nyilvánvaló megsértésére” vonatkozó előírást elemzi és bemutatja a jogirodalom véleményét e feltételről. A második rész a tagállami bíróságok uniós jog alkalmazásával összefüggő kötelezettségeit elemezve azokat az eseteket vizsgálja, amelyek elméletileg megvalósíthatják e minősített jogsértést. Ennek keretében e rész külön foglalkozik az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésével kapcsolatos kötelezettség megsértésével, és elemzi e jogsértés viszonyát a kártérítési felelősség alapjául szolgáló egyéb jogsértésekhez. A harmadik rész kitér a Köbler-felelősség alkalmazásának jövőbeni lehetőségeire, és különösen arra a kérdésre, hogy a kártérítési felelősség az eljárási alapjogok, így például az EU Alapjogi Chartájában biztosított tisztességes eljáráshoz való jog megsértése esetén is megállapítható-e.

A kutatás módszertana és a felhasznált források

A nyelvi korlátok és a rendelkezésre álló források szűkösége miatt a kutatást nem közvetlenül a tagállami normatív szabályokra támaszkodva végeztem el. Ehelyett a kutatás alapjául az uniós jog tagállami megsértésével kapcsolatos, különböző adatbázisokban közzétett ítélkezési gyakorlat szolgált.

A jogesetek felkutatásához elsősorban az alábbi adatbázisokat használtam:

- *ACA Europe. National reports. 'Consequences of incompatibility with EC law for final administrative decisions and final judgments of administrative courts in the Member States'* [ACA Europe, Tagállami beszámolók. 'A tagállami közigazgatási határozatok és közigazgatási perben hozott jogerős ítéletek uniós joggal való összeegyeztethetlenségének következményei'] 21. kollokvium, Varsó, 2008. június 15.;
- *Bulletin Reflets: Informations rapides sur les développements juridiques présentant un intérêt communautaire* [Reflets kiadvány: Gyorsjelentés a közösségi jog szempontjából jelentős fejleményekről a tagállamok jogában], összeállítja a EUB Kutatási és Dokumentációs Igazgatósága;
- *European Current Law Year Book 1996–2014.*
- *The Commission's Annual Reports to the European Parliament on Monitoring the Application of EU Law, Annex VI: Application of EU law by national courts: a survey*) [A Bizottság éves beszámolója a Parlament számára az uniós jog alkalmazásáról, VI. melléklet: Az uniós jog alkalmazása a nemzeti bíróságokon: felmérés];
- The Internet site of the *Associations of the Councils of State and Supreme Administrative Jurisdictions of the European Union* [A tagállami legfelső közigazgatási bíróságok és államtanácsok egyesületének internetes oldala], különösen a Jurifast és DecNat adatbázisok;
- The Internet site of the *Ius Commune Casebooks for the Common Law of Europe* [A közös európai jog Ius Commune jogesettárának internetes oldala], különösen a Jean Monnet adatbázis a tagállami kárfelelősségről;
- The Internet site of the *Network of the Presidents of the Supreme Judicial Court of the European Union* [Az EU legfelső bíróságainak elnökeiből álló hálózat internetes oldala];

Az alkalmazott módszer legfontosabb korlátja, hogy nem minden releváns jogesetet publikálnak a fenti adatbázisokban; ebből adódóan a kutatás nem lehetett teljeskörű. Ugyanakkor az ítélkezési gyakorlat elemzése több előnnyel is járt. Egyrészt, lehetővé tette az élő jog vizsgálatát, és az ítélkezési gyakorlatban kidolgozott fejlemények megfigyelését az uniós jogalkalmazás területén. Ez elsősorban azért volt fontos, mert a bírósági jogalkalmazás sok esetben rugalmasabban alkalmazkodik az uniós előírásokhoz, mint a jogalkotó. Emellett, a közzétett ítéletek a vonatkozó jogszabályok azonosítását is segítették.

A kutatási eredmények

Az elvégzett kutatás alapján a következő válaszok adhatók a dolgozat célkitűzései körében megfogalmazott kérdésekre.

Mennyiben érvényesítik a gyakorlatban a Köbler-felelősséget a tagállami bíróságok?

Ellentétben azzal, amit a Köbler-ítélet kihirdetése óta sokan prognosztizáltak, a Köbler-felelősséget számos tagállami jogrendszerben alkalmazzák.

Tizenhárom tagállam elismerte annak – legalább elméleti – lehetőségét, hogy a legfelső bíróságok uniós jogot sértő ítéleteiért az állam felelősségre vonható (Belgium, Bulgária, Németország, Franciaország, Olaszország, Litvánia, Hollandia, Ausztria, Lengyelország, Portugália, Finnország, Svédország és az Egyesült Királyság). Ráadásul a luxembourgi és szlovák bíróságok által előterjesztett előzetes döntéshozatali kérelmek arra utalnak, hogy ezek a tagállamok is hajlanak a Köbler-doktrína alkalmazására.

A tagállamok többségében a bíróságok vezették be e kárfelelősséget a nemzeti jogrendszerbe. Kilenc tagállamban a bíróságok az uniós jog megsértésére hivatkozva előterjesztett kártérítési kérelmeket közvetlenül a Köbler-elv alapján, a nemzeti jogszabályokat félretéve bírálták el (Bulgária, Németország, Franciaország, Litvánia, Hollandia, Ausztria, Portugália, Finnország és Egyesült Királyság). Ez azzal a következménnyel járt, hogy e fenti kilenc tagállamban a kártérítési felelősség feltételei megkettőződtek: az uniós jog megsértése alapján előterjesztett kárigények megtérítésének enyhébb feltételek alapján van helye, mint a nemzeti jog megsértése alapján előterjesztett igényeknek. A kivétel Belgium, ahol a bírósági ítélkezési gyakorlat általános jelleggel, a legfelső bíróságok által elkövetett bármely jogsértésre nézve módosította a kártérítés feltételeit.

Két tagállamban jogalkotói beavatkozásnak köszönhetően vonatkoznak kedvezőbb feltételek az uniós jog megsértése alapján előterjesztett kárigények elbírálására (Olaszország, Portugália).

Emellett három tagállamban a kártérítési szabályok – általános megfogalmazásukból adódóan – alkalmasnak látszanak arra, hogy a Köbler-felelősséget azok alapján közvetlenül alkalmazni lehessen (Dánia, Lettország és Svédország). E három tagállamból azonban csak Svédországból közöltek ítéletet e felelősség tényleges érvényesítéséről.

Ugyanakkor egyes tagállami bíróságok következetesen visszautasítják, hogy az uniós jog megsértésére hivatkozva előterjesztett kártérítési igényeket a Köbler-ítéletben megfogalmazott feltételeknek megfelelően, a nemzeti korlátozó szabályokat félretéve bírálják el (Magyarország). Másrészt nincs arra utaló jel, hogy a többi, eddig nem említett tíz tagállamban a Köbler-felelősséget – akár elméleti lehetőség szintjén – elismernék a bíróságok.

Emellett fontos megjegyezni, hogy még azokban a tagállamokban is csak nagyon ritkán alkalmazták ezt a jogorvoslatot, ahol a kártérítési felelősség érvényesítése elvileg

lehetséges. Ráadásul csak nagyon ritka esetben került sor kártérítés megítélésére; az uniós jog megsértése miatt előterjesztett kárigények nagy részét elutasították a bíróságok.

Mi a Köbler-elv valós, gyakorlati jelentősége?

A kutatási eredmények azt mutatják, hogy az EUB jogorvoslatokkal kapcsolatos ítélkezési gyakorlata, így a Köbler-ítélet is, hatással van a tagállami jogrendszerekre, és hozzájárul az egyének jogvédelmi szintjének emeléséhez. Ez a kedvező változás több tekintetben is megnyilvánul; egyrészt a kártérítési felelősség elismerésében (lásd az első kutatási kérdésre adott választ), másrészt pedig egyéb jogorvoslatok bevezetésében a tagállami jogrendszerekbe (lásd a harmadik kutatási kérdésre adott választ). Egyes esetekben a tagállami változások meg is haladják azt a szintet, amit az EUB ítélkezési gyakorlata az uniós jogot sértő jogerős ítéletekkel okozott kár megtérítése tekintetében megkövetel.

Ennek ellenére a Köbler-felelősség a legtöbb konkrét esetekben nem bizonyult hatékony jogorvoslati eszköznek. Valójában nagyon kevés ügyben – a kutatás eredményei alapján négyben – került sor kártérítés megítélésére; ez pedig azt mutatja, hogy a Köbler-elv inkább preventív mintsem reparatív funkciót tölt be a jogorvoslatok rendszerében. Ebből adódóan a kárfelelősség elsődleges funkciójának inkább az tekinthető, hogy a tagállami bíróságokat az uniós jogból eredő kötelezettségeik betartására, az EU jog helyes alkalmazására ösztönzi.

Helyettesíthető-e Köbler-felelősség más jogorvoslattal?

A tapasztalat azt mutatja, hogy egyes tagállamokban az uniós jogot sértő jogerős ítélettel okozott kár orvosolására a kártérítési felelősségtől eltérő más jogorvoslatok is rendelkezésre állnak. Ezek a jogorvoslatok egyes esetekben még hatékonyabb jogvédelmet is biztosítanak, mint a Köbler-felelősség. A két legfontosabb alternatív jogorvoslat e tekintetben a per újratárgyalása és az alkotmányjogi panasz.

Ami az első lehetőséget illeti, öt tagállamban került sor a per újratárgyalására engedélyezésére azon az alapon, hogy a jogerős ítélet ellentétes volt az uniós joggal (Litvánia, Románia, Szlovákia, Finnország és Egyesült Királyság). Két tagállamban külön jogszabályi előírás biztosítja az újratárgyalás lehetőségét, amennyiben a jogerős ítélet EU jogot sért (Románia, Szlovákia). Ezeket a jogszabályi előírásokat 2008-ban vezették be a román közigazgatási perrendtartásról, illetve a szlovák polgári perrendtartásról szóló törvénybe. A többi három tagállamban a per újratárgyalásának feltételeire vonatkozó általános szabályozásnak köszönhetően volt lehetőség arra, hogy e jogorvoslatot az uniós jogot sértő ítéletekre is alkalmazzák (Finnország, Litvánia és Egyesült Királyság). Ezekben a tagállamokban a újratárgyalást lehet kérni, amennyiben a jogerős ítélet kirívóan súlyos jogsértést valósít meg. Ebből a szempontból hasonló szabályozást tartalmaz a dán, a máltai és a svéd jog is, így, elméletileg, e jogorvoslat alkalmazása az EU jogot sértő ítéletekre ezekben az államokban is lehetséges.

Ami az alkotmányjogi panaszt illeti, öt tagállamban van lehetőség arra, hogy a kérelmezők közvetetten az uniós jog megsértésére hivatkozva kérjenek alkotmányos

védelmet (Csehország, Németország, Ausztria, Szlovénia és Szlovákia). E tagállamokban a törvényes bíróhoz és a tisztességes eljáráshoz fűződő alkotmányos jogokon keresztül, közvetetten biztosítható, hogy az EU jog értelmezését érintő ügyben a tagállami bíróság előzetes döntéshozatali kérelmet terjesszen az EUB elé. Ez pedig végső soron az uniós jog által biztosított alanyi jogok védelméhez is hozzájárul. Megjegyzendő, hogy az EUB maga is számításba veszi a Köbler-felelősség szempontjából az előzetes döntéshozatali kérelem előterjesztésével kapcsolatos kötelezettség megsértését, illetve az előterjesztési kötelezettség pontos feltételei az uniós jogban sem egyértelműek. Amennyiben tehát figyelembe vesszük a Köbler-felelősséghez fűződő szigorú szabályokat, úgy általában véve az alkotmányjogi panasz alapján biztosított jogvédelem sem látszik kevésbé hatékonynak, mint a tagállami kárfelelősség. Erre tekintettel nem kizárt, hogy egyes tagállamokban és bizonyos feltételek mellett az alkotmányjogi panasz a kártérítési felelősséghez hasonló szintű jogvédelmet biztosít.

Mennyiben szükséges a jogorvoslatok egységesítése? Az uniós vagy a tagállami jognak kell-e meghatároznia az uniós jog tagállami bíróságok általi megsértése esetén rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőségeket?

A kutatás eredményei alapján nem feltétlenül szükséges a jogorvoslatok egységesítése az uniós jog hatékony érvényesülésének, illetve az egyének hatékony bírósági jogvédelmének a biztosításához. Álláspontom szerint a tagállami jogorvoslati és eljárásjogi előírások nem feltétlenül sértik az EU jogot még akkor sem, ha a kártérítés feltételei nem biztosítják a Köbler-felelősség hatékony érvényesülését. Véleményem szerint ugyanis abban az esetben, ha az uniós jog megsértése esetére a kártérítési felelősségtől eltérő más jogorvoslatok rendelkezésre állnak és hatékony egyéni jogvédelmet biztosítanak, úgy nem sérül sem az uniós jog hatékony érvényesüléséhez, sem pedig a hatékony bírósági jogvédelemhez fűződő alapvető jog.

Ennek az álláspontnak az elfogadása azt jelenti, hogy az uniós jog hatékony érvényesülésének elvét nem önmagában a Köbler-felelősség vonatkozásában, hanem a jogorvoslatok rendszerére kiterjesztve kell értelmezni.

Ez a felfogás több előnnyel is jár. Egyrészt összeegyeztethető az uniós jog olyan alapvető elveivel, mint a tagállami eljárásjogi autonómia, az uniós jog hatékony érvényesülése, a hatékony bírósági jogvédelem, valamint az eljárásjogi ésszerűség. A jogorvoslatok általánosságának követelménye sem sérül, hiszen a tagállamok továbbra is kötelesek – valamely – jogorvoslatot biztosítani az EU jog megsértése esetére, azaz az egyéni jogvédelem is biztosított. Ráadásul azzal, hogy a tagállamnak lehetősége van arra, hogy maga válasszon az alkalmazott jogorvoslatok közül, a fordított diszkriminációból eredő nehézségek is elkerülhetővé válnak.

Mindent egybevetve, egyetértek Michael Dougan-nal abban, hogy a Köbler-elv nem külön és kifejezetten kártérítéshez való jogot keletkeztet, hanem egy jogorvoslatihoz való általános jogot, amelyet a tagállam bármely formában jogosult biztosítani. Ez az újszerűnek tűnő megoldás nem más, mint a jogorvoslati és eljárási autonómia elvének újraértékelése. E felfogás az értelmében a tagállam hatáskörébe tartozik a rendelkezésre álló jogorvoslatok meghatározása, azzal a feltétellel, hogy annak hatékonyan kell

biztosítania az uniós jog érvényesülését. Az egyetlen újdonság e tekintetben, hogy a hatékony, illetve megfelelő jogvédelem szintjét a Köbler-feltételek határozzák meg.

Mi a hatékony bírósági jogvédelem követelményéből adódó minimális elvárás ebből a tekintetben?

Álláspontom szerint a Köbler-felelősség elsődleges funkciója az egyéneket megillető jogvédelem azon minimális szintjének meghatározására, amit a tagállamok az uniós jog tagállami bíróságok általi megsértése esetén biztosítani kötelesek.

Általánosságban megállapítható, hogy a jogvédelem szintje megfelel a Köbler-ügyben támasztott elvárásoknak, amennyiben a jogrendszer szankcionálja a kirívóan súlyos, illetve szándékos jogsértéseket, valamint amennyiben adott az elvi lehetőség az uniós jogot sértő jogerős ítéletek felülvizsgálatára. Ugyanakkor, nem szándékos jogsértés esetén a tagállamok szabadon állapíthatják meg a kártérítési felelősség szubjektív feltételét, azaz a jogsértés súlyosságának mércéjét.

Amennyiben elfogadjuk, hogy a tagállam nem köteles a jogorvoslatot kártérítés formájában nyújtani, úgy a tagállam eleget tesz a hatékony bírósági jogvédelem követelményéből eredő kötelezettségének, amennyiben a kirívóan súlyos és szándékos jogsértések ellen, bármely formában, jogorvoslati lehetőséget biztosít.

A kutatás eredményei azonban azt mutatják, hogy még ez a viszonylag alacsony szintű védelmet sem biztosítja minden tagállam (Észtország, Írország, Görögország, Spanyolország, Ciprus, Luxembourg és Magyarország). Felmerül a kérdés, hogy nincs-e szükség intézkedés meghozatalára azon tagállamok ellen, amelyek semmiféle jogorvoslati lehetőséget nem biztosítanak az uniós jogot kirívóan súlyosan vagy szándékosan sértő bírósági ítéletek ellen. Az egyik lehetséges megoldás kötelezettségzegési eljárás megindítása az állam ellen az EUB előtt az EUMSZ 268/270 cikkei alapján. Tekintettel arra, hogy akár az uniós jogot általános jelleggel és visszatérően sértő ítélkezési gyakorlat, akár az uniós jogot sértő törvényi szabályozás a kötelezettségzegés kimondása alapjául szolgálhat, a tagállam elleni kereset valószínűleg sikeres lenne. Egy másik lehetséges eljárás az EJEE 13. cikkében biztosított hatékony bírói jogvédelem elvének sérelmére hivatkozással indítvány előterjesztése az EJEB előtt.

A kártérítési felelősség alapja az uniós jog anyagi szabályának téves alkalmazása, vagy pedig az előzetes döntéshozatali kérelem előterjesztésére vonatkozó kötelezettség megsértése?

Mint ahogy arra Sacha Prechal is rámutatott, a kártérítési felelősség alapjául szolgáló jogsértő magatartás a tagállami szerv EU jog alkalmazására vonatkozó eljárási kötelezettségének (jelen esetben az EUMSZ 267. cikkének) a megsértése. Emellett ugyanakkor ezen eljárási előírás (jelen esetben előterjesztési kötelezettség) megsértése csak akkor keletkeztet kártérítési kötelezettséget, ha az egyben az uniós anyagi szabályból eredő egyéni jogok megsértését is eredményezi. Ez utóbbi azért különösen fontos, mert anyagi előírás megsértése hiányában, adott esetben, hiányzik a kártérítés két alapvető feltétele: a kár és az okozati összefüggés.

Milyen esetekben lehet a jogsértést kellően súlyosnak tekinteni?

Az elemzés alapján a tagállami bíróság uniós jogot sértő ítélete elméletileg két esetben kellően súlyos ahhoz, hogy megalapozza a tagállam Köbler-elv alapján fennálló kártérítési felelősségét. Az egyik eset, amikor a bíróság olyan kérdésben hoz az uniós anyagi szabályt sértő ítéletet, amelyben még nem áll rendelkezésre EUB ítélkezési gyakorlat, és a tagállami bíróság anélkül hozza meg a döntését, hogy megfontolná előzetes döntéshozatali kérelem előterjesztését. A másik eset, amikor a tagállami bíróság szándékosan az EUB ítélkezési gyakorlatától eltérő döntést hoz; ebből a szempontból nincs jelentősége annak, hogy az anyagi szabály megsértéséhez az előterjesztési kötelezettség megsértése is kapcsolódik.

Fennáll-e kártérítési felelősség önmagában az előzetes döntéshozatali kérelem előterjesztésére vonatkozó kötelezettség megsértése esetén?

Véleményem szerint a tagállam kártérítési felelőssége azokban az esetekben áll fenn, amikor a tagállami bíróság megsérti az uniós norma alkalmazásával kapcsolatos eljárási kötelezettségét, és ezzel a peres fél EU jogból eredő jogai sérülnek. A jelenlegi EUB ítélkezési gyakorlat és a felelősség feltételeinek elemzése azt mutatja, hogy mind az anyagi uniós szabály, mind pedig az uniós jog alkalmazására vonatkozó eljárási szabály megsértése szükséges a kártérítési felelősség fennállásához. Mivel pedig az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésére vonatkozó kötelezettség megsértése önmagában nem jár sem az egyének számára jogokat biztosító norma megsértésével, sem pedig anyagi kárral, így ez önmagában nem elég a kártérítési felelősség fennállásához.

Nem kizárt ugyanakkor, hogy az előterjesztési kötelezettség megsértését az EU Alapjogi Chartájának 47. cikkében biztosított tisztességes eljáráshoz való jog megsértéseként értékeljük. Ebben az esetben – és feltéve, hogy a nemvagyoni kár megsértését is elfogadjuk – felmerülhet a tagállam kártérítési felelőssége ezen eljárási jog megsértéséért. Ebben a kérdésben azonban még nem hozott döntést az EUB.

Elképzelhető-e a jövőben a kártérítési felelősség kiterjesztése az alapjogi jelentőségű eljárási szabályok, így például a tisztességes eljáráshoz való jog megsértésére?

Nem lehet kizárni, hogy az EUB ítélkezési gyakorlata olyan irányba fejlődik, hogy – az eljárási alapjogok megsértésével okozott – nemvagyoni kár megtérítését is lehetővé teszi. Ez különösen azért is lehetséges, mert a tisztességes eljáráshoz való jogot a EU Alapjogi Chartája is nevesíti, így azt a tagállamoknak az uniós jog alkalmazását érintő ügyekben tiszteletben kell tartaniuk. Ez a kötelezettség az uniós jogból ered, így annak megsértése uniós jogsértést valósít meg. Ugyanakkor a kártérítési felelősség elismerése ezekben az ügyekben csak akkor lesz lehetséges, hogy nemvagyoni kár megtérítését is előírja a szabályozás.

A jelölt tudományos publikációi

- Why is the Köbler principle not applied in practice, *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 2016 (elfogadott publikáció, megjelenés alatt)
- Az Alkotmánybíróság határozata a tisztességes eljáráshoz való jog sérelméről. Az előzetes döntéshozatali kérelem előterjesztésére irányuló indítvány elutasításának indokolására vonatkozó kötelezettség, *Jogesetek Magyarázata* 2016 (elfogadott publikáció, megjelenés alatt)
- A Köbler-doktrína magyarországi alkalmazása. A bírósági jogkörben az uniós jog megsértésével okozott kár megtérítésének gyakorlata, *Európai Jog* 15, no. 1 (2015): 1–24.
- Az Alkotmánybíróság végzése az előzetes döntéshozatali kérelem előterjesztésének elmulasztásáról. Az EuB mint törvényes bíró, *Jogesetek Magyarázata* 5, no. 4 (2014):17–26.
- A Kúria ítélete a bíróságok uniós jog megsértéséért fennálló kártérítési felelősségéről. A kérelemhez kötöttség és az uniós jog tényleges érvényesülése, *Jogesetek Magyarázata* 5, no. 4 (2014): 27–35.
- Az Európai Bíróság végzése a közszolgálati jogviszony indokolás nélküli megszüntetésével kapcsolatban. Az EU Alapjogi Karta alkalmazási köre, *Jogesetek Magyarázata* 5, no. 1 (2014): 53–62.
- Az Európai Bíróság ítélete az Åkerberg Fransson ügyben. A ne bis in idem mint az EU Alapjogi Karta és az EJEE által biztosított elv, *Jogesetek Magyarázata* 3, no. 4 (2013): 68–78.
- Az Alapjogi Charta a magyar bíróságok előtt, *Jogtudományi Közlöny* 68, no. 11 (2013): 553–563.
- Az Alapjogi Charta alkalmazási köre I, *Európai Jog* 13, no. 5 (2013): 17–29.
- Az Alapjogi Charta alkalmazási köre II, *Európai Jog* 13, no. 6 (2013): 12–22.
- Terminológiai problémák a jogi szakfordításban. Korlátolt felelősségű társaság-e a limited liability company? *Magyar Terminológia* 6, no. 1 (2013):1–40.
- A jogi szakfordításról, *Fordítástudomány* 14, no. 1 (2012): 34–47.
- A franciaországi bírósági fogalmazók kiválasztása és képzése, *Magyar Jog* 57, no. 6. (2010): 347–377.